

СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА ЯК БАЗОВА ЦІННІСТЬ ТА ПРИНЦИП КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ

Кушніренко О. Г.,

доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

Анотація: досліджуються тенденції та чинники розвитку в Україні правової соціальної державності як ідеї, конституційного принципу, базової цінності та як реальної практики діяльності державних органів щодо вирішення соціальних проблем суспільства та соціальних груп. Висловлені певні пропозиції щодо побудови в Україні найбільш оптимальної моделі соціальної держави.

Ключові слова: соціальна держава, моделі соціальної держави, соціальні групи, соціальні функції, соціальні гарантії, принципи конституційного ладу.

Аннотация: исследуются тенденции развития в Украине правовой социальной государственности как идеи, конституционного принципа, базовой ценности и как реальной практики деятельности государственных органов относительно решения социальных проблем общества и социальных групп. Высказаны некоторые предложения относительно построения в Украине наиболее оптимальной модели социального государства.

Ключевые слова: социальное государство, модели социального государства, социальные группы, социальные функции, социальные гарантии, принципы конституционного строя.

Annotation: trends in the development of legal social statehood in Ukraine as an idea, a constitutional principle, a basic value and as a real practice of the activity of state bodies regarding the solution of social problems of society and social groups are investigated. Some suggestions are made regarding the construction of the most optimal model of the social state in Ukraine.

Key words: social state, social state models, social groups, social functions, social guarantees, principles of the constitutional system.

Концепція соціальної держави створювалась поступово і наша історична епоха сприяла її розвиткові, збагачуючи і поповнюючи її новим змістом. Необхідність соціально-забезпечувальної функції держави по-різному обґрунтовувалось представниками різних епох, країн та ідеологій. Саме цей феномен соціальної держави є об'єктом дослідження філософських, юридичних, історичних, економічних, політичних і соціологічних наук.

Історичні корені соціальної держави можна знайти в працях мислителів часів античності: Піфагора, Платона, Арістотеля та ін. [1], проблемами взаємодії людини, суспільства та держави займалися В. фон Гумбольдт, Ш-Л. Монтеск'є, а вперше концентровано концепцію соціальної держави визначає Л. фон Штейн [2]. Значний внесок у дослідження соціально-економічних вимірів соціальної держави зробили Ф. Фукуяма [3], П. Пірсон [4].

В Україні дослідження соціальної держави активізувалися після прийняття Конституції 1996 року, в якій була закріплена норма про соціальний характер нашої держави. Різні аспекти соціальної держави розглядалися у працях

П. Рабіновича [5], О. Скрипнюка [6], Ю. Тодици [7], В. Шаповала [8], Н. Хоми [9] та багатьох інших вчених, які дуже багато зробили для дослідження феномену соціальної держави з точки зору як юридичного, так і філософського, соціального, економічного, історичного та інших аспектів.

Відаючи належне науковій значущості праць цих вчених, в той же час зазначимо, що на сьогодні в Україні, як не дивно, не достатньо дослідженим є питання соціальної держави саме з точки зору принципу, який закріплений в Конституції України і є таким важливим для конституційного ладу нашої держави. Цей принцип закріплений в ст. 1 розділу I Основного закону України і його правильне розуміння та подальше застосування в реальному житті суспільства та держави має не лише теоретичне, а й практичне значення. Тому в цій статті буде зроблена спроба більш глибокого та подальшого дослідження соціальної держави саме як принципу конституційного ладу України, як основоположного його засади, що має бути обов'язково реалізована державою, відповідними державними органами та їх посадовими особами як безумовна, імперативна вимога Конституції України.

Із самого початку хотілось би звернути увагу на ту принципову обставину, що на сьогодні всі держави світу знаходяться в новій політичній та соціально-економічній реальності, яка зумовлена об'єктивними процесами глобалізації, що загострюється диференційністю між державами за рівнем життя. Україна знаходиться, і це треба визнати, в досить складній ситуації, оскільки на внутрішню соціально-економічну та політичну нестабільність накладаються загальносвітові деструктивні процеси, коли традиційні закріплені механізми вже не є ефективними, а нові не забезпечують необхідні соціальні функції.

Нам імпонує науковий підхід російського вченого П. Гончарова, який оцінює реалізацію принципу соціальної держави за тривірневою моделлю (на науковому – як ідею та її розвиток у низці концепцій, нормативному – як конституційний принцип, на емпіричному – як реальну практичну діяльність державних інститутів щодо вирішення соціальних проблем) [10, с. 46-59]. Стосовно України з цього можна зробити висновок, що наша держава в соціальному плані її формування перебуває на початку свого формування. Згідно зі ст. 1 Конституції України вважається соціальною державою, але, як слушно зазначає В. Бабін, бракує розроблення концепції соціальної держави, усвідомлення значення гуманізації суспільства, забезпечення людського виміру політики і права [11, с. 3]. З цим важко не погодитися, адже розробка концепції соціальної держави не завершилась, нормативна база не є досконалою, а практична реалізація концепції соціальної держави викликає низку питань, відповідь на які не можна вважати втішними.

Незважаючи на існуючі істотні проблеми в цьому питанні, тим не менш зазначимо, що закріплення принципу соціальної держави на рівні засад конституційного ладу має надзвичайно важливе значення, адже всі державні та недержавні інститути, посадові особи повинні бути націлені в своїй діяльності на виконання цього принципу. Цей базовий конституційний принцип закладає основу регулювання соціальних відносин, а сама соціальна держава утверджується не тільки шляхом конституційного закріплення, а також і створенням розгалуженого соціального законодавства та його безумовного виконання. Як слушно зазначає В. Шаповал, закріплення в чинних конституційних соціальних прав людини супроводжується низкою нормативних приписів, які покладають на державу обов'язок щодо здійснення певної позитивної діяльності, спрямованої та реалізацію того або іншого соціально-економічного права [8, с. 16]. В свою чергу М. Коцюбра вказує на те, що держава, як і її органи, не може ігнорувати соціальні права не тільки тому, що це принижує авторитет держави, що зветься соціальною, а й тому, що бездіяльність органів держави у забезпеченні соціальних прав є антиконституційною [12, с. 60]. Ми повністю підтримуємо ці твердження, адже дотримання та виконання закріплених у нормативно-правових актах соціальних стандартів є своєрідним конституційним обов'язком держави.

На значущість конституційного проголошення України соціальною державою для розвитку соціальних відносин в державі звертає увагу В. Селіванов, вважаючи, що конституційне визначення України соціальною державою дає певний і потужний стимул для розвитку соціальної сутності держави, для створення належних умов стабільної життєдіяльності суспільства [13, с. 264].

Хочемо звернути особливу увагу на ту обставину, що конституційний принцип визначення України соціальною державою передбачає створення певної моделі взаємовідносин держави та громадянина. Це проявляється в тому, що держава бере на себе зобов'язання гарантувати й забезпечувати права людини першого й другого покоління і, особливо, соціально-економічні права. Така держава просто зобов'язана відповідно регулювати економічні процеси, встановлювати та виконувати ефективні та справедливі форми перерозподілу суспільного доходу з метою забезпечення добробуту всіх громадян. В зв'язку з об'єктивними економічними причинами, відсутністю відповідної законодавчої бази, яка забезпечувала б дію конституційних норм регулювання соціальних відносин, ця модель в Україні реалізується досить складно і болісно.

Пі розділ Конституції України передбачає широкий перелік соціальних прав громадян, перелік яких не є вичерпним. Це і право на житло, на соціальний захист, на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, на освіту, та достатній життєвий рівень та ін. Вказані та інші права і свободи є невідчужуваними та непорушними. Втім практична реалізація цих конституційних прав яскраво свідчить про те, що на сьогодні, а напевно і в найближчому майбутньому, держава, як би вона цього не прагнула, неспроможна реалізувати в повній мірі гарантовані Конституцією України соціальні права. Це можна пояснити багатьма чинниками. Зокрема, нагадаємо, що реалізація прав людини та громадянина у сфері соціального забезпечення, закріплених у Конституції України, здійснюється на підставі більш ніж 200 нормативно-правових актами. Це не тільки прийняті відповідно до Конституції України закони, а й Укази Президента України та інші нормативно-правові акти із питань соціального захисту населення України.

На жаль, більшість із існуючих в Україні нормативно-правових актів із соціальних питань або взагалі не виконуються, або виконуються частково, що можна пояснити незавершеністю та непослідовністю, в першу чергу, в проведенні економічних, політичних та соціальних реформ.

Окрім існуючого в нашій державі відповідного соціального законодавства, нормативно-правова база доповнюється міжнародно-правовими договорами, які уклала або до яких приєдналася Україна. До числа таких договорів можна віднести Конвенцію міжнародної організації праці, зокрема у статтях 48-й, 102-й і 157-й, але вони не ратифіковані нашою державою, а тому не мають обов'язкової сили. Європейська соціальна хартія (переглянута) ратифікована частково [14]. Україна приєдналася до 27 статей (у тому числі 6 із 9 обов'язкових) та 74 пунктів із 98. В той же час держава не взяла на себе зобов'язання щодо реалізації права працівників на таку винагороду, яка забезпечує їм та їхнім сім'ям достатній життєвий рівень, тим самим визнавши свою неможливість та неспроможність щодо забезпечення справедливої заробітної плати. Не ратифікованими є також й інші положення Хартії, зокрема ті, що стосуються прав працівників на захист їх прав у разі банкрутства роботодавця (ст. 25), на встановлення доступних для малозабезпечених осіб цін на житло (п. 3 ст. 31). Відмова України навіть формально визнати частину європейських прав у соціальній сфері, на наш погляд, може стати значною перешкодою на шляху подальшої інтеграції України в Європейський Союз. Приєднання України до зазначеної Хартії в повному обсязі є надзвичайно важливим завданням на сьогодні.

Таким чином, можна констатувати, що в Україні прийнята значна кількість соціальних законів, що, на наш погляд, не завжди є передумовою повноцінного захисту соціальних прав та гарантій громадян у державі. Навпаки, це може ускладнювати процедуру їх реалізації.

На думку судді Конституційного Суду України Н. Шапталі, прийняття значної кількості нормативно-правових актів у сфері соціальних відносин зумовлена наступними чинниками:

- необхідність вироблення власної політики держави у сфері соціальних відносин, яка була б зорієнтована на сучасний стан розвитку економіки держави;
- відсутність цілісної науково обґрунтованої концепції соціальної політики держави, що стало причиною зростання кількості нормативно-правових актів, предметом правового регулювання яких іноді були одні й ті самі питання;
- низька якість підготовки соціальних законопроектів, через що виникла потреба вносити численні зміни до відповідних законів;
- політична нестабільність у державі, яка зазвичай призводить не тільки до позачергових виборів, а й до прийняття популістських, так званих передвибірчих законів соціального спрямування, внаслідок чого створюється прецедент економічно необґрунтованого розширення юридичних гарантій соціального забезпечення [15].

Особливу увагу слід звернути на ту обставину, що соціальна політика в Україні на сьогодні не сформувалася як цілісна, комплексна стратегія. По суті, як вдало зазначає Н. Хома [9, с. 436], вона фактично підмінена нагромадженням різноманітних видів погано обґрунтованих виплат, пільг, субсидій тощо, не підкріплених можливостями бюджетного фінансування. Дійсно, в результаті проведення економічних реформ відбувся глобальний перерозподіл національного багатства та доходів населення, і в той же час виникли глибокі деформації механізму державного регулювання процесів перерозподілу коштів між багатими і бідними, відбулась різка поляризація суспільства [16]. З цієї думкою О. Кочемировської важко не погодитися. Ситуація значно погіршується в зв'язку із світовою економічною кризою, яка розпочалась в 2008 р. Підвищення та утримання соціальних гарантій, збільшення видатків на розвиток соціальної сфери є непосильним тягарем для держави. В Україні не раз складалася ситуація, коли Верховна Рада України тимчасово обмежувала встановлені законами розміри соціальних виплат і пільг при прийнятті щорічних законів України «Про Державний бюджет».

Ми не можемо погодитися з думкою С. Верламова про те, що «...соціальні виплати та гарантії мають ґрунтуватися не тільки й не стільки на бажаності держави в особі відповідних органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, скільки на об'єктивній, економічно обґрунтованій основі» [17]. Це не зовсім так, оскільки Україна як держава добровільно взяла на себе певні соціальні зобов'язання, проголосила себе на конституційному рівні державою соціальною. Тому дотримання і виконання цих зобов'язань є обов'язком України як соціально орієнтованої держави. Не виконання державою своїх соціальних зобов'язань, зокрема, через брак державних ресурсів, є порушенням принципів правової, соціальної держави. І тут потрібно віддати належне Н. Шапталі, який вважає, що прийняття законів, положення яких не виконуються, та їх поступове збільшення може призвести до своєрідної «правової інфляції» – знецінення нормативних правових актів унаслідок їх невиконання, що є неприпустимим у демократичній, правовій, соціальній державі [15, с. 37-38].

Підтримуючи цю думку, в той же час хочемо звернути увагу на наступну надзвичайно важливу обставину. Безумовно, соціальна держава завжди є продуктом тривалого суспільного розвитку і для її виникнення, як зазначає Н. Хома [9, с. 412] необхідні певні передумови: відповідний економічний рівень, як результат суспільної модернізації; громадянське суспільство; культура, для якої характерні солідаристські традиції тощо. На думку В. Співака, нашу державу можна охарактеризувати як напівправову і напівсоціальну; демократична, соціальна державність є більш орієнтиром, ніж реальністю [18]. Дійсно, без вирішення цілої низки проблем організації суспільного життя на демократичних засадах, принципів права, справедливості, реального забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина Україна, як соціальна держава, буде фікцією, а відповідні норми Конституції красивими декларативними положеннями.

Практика діяльності держави та її органів у соціальній сфері за роки незалежності призвели до того, що на сьогодні майже не має підстав говорити про чіткий курс на цінності соціальної держави. Про це свідчать активні виступи воїнів-афганців, ліквідаторів аварії на ЧАЕС та інших соціальних груп населення восени 2012 р.

Як не прикро, але на протязі майже всіх років незалежності України механізму підвищення рівня та якості життя громадян, особливо в перше десятиріччя, належна увага не приділялася. Це неминуче призвело до зменшення соціальних гарантій, рівня життя населення, руйнування соціальної інфраструктури. В кінцевому рахунку така неблагоприємна ситуація в соціальній сфері «... гальмує подальше просування країни шляхом соціально-

економічного процесу, європейської інтеграції та зміцненню її глобальної конкурентноспроможності» [9, с. 413].

Соціально-економічний розвиток України періоду незалежності свідчить про те, що реально загрозу національній безпеці держави становлять, в тому числі, такі соціальні ризики як бідність основної маси населення, майнова диференціалізація, звуження доступу значної частини населення до медицини, освіти, культури. Як вважає О.В. Побережний, практично за всіма найважливішими соціальними показниками світового цивілізаційного розвитку Україна продовжує перебувати на небезпечній межі [19]. Зокрема, в Україні, серед держав Європи і СНД (а також у Молдові) найнижчі стандарти оплати праці, а з-поміж 52 держав, сукупний ВВП яких становить 90% світового, Україна посідає 49 місце. Година роботи в країнах Європи в середньому оцінюється в 23 євро, що у 16 разів більше, ніж отримує український працівник [20]. Приватизовані ринки житла, освіти й охорони здоров'я співіснують із дуже низькою мінімальною динамікою, зубожінням і погіршенням здоров'я населення [21, с. 113].

Дійсно, на відміну від деяких постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи розвиток України має неспостережливий характер. Системне вирішення соціальних проблем, на думку Я. Жоліла відкладається до часів економічного похвалення та піднесення, а соціальна політика здебільшого реалізується як низка розрізнених рішень, які приймаються у відповідь на прямі загрози, або заради здобуття електоральних переваг [22, с. 2].

Як це не прикро, але доведеться констатувати, що соціальні потреби найбільш уразливих прошарків населення не задовільнюються. Це призводить до відтворення бідності населення. Соціальна допомога та пільги мало допомагають. Наприклад, сьогодні держава несе зобов'язання щодо надання 156 видів соціальних пільг, гарантій і компенсацій 230 категоріям населення; право на пільги мають 19,5 млн. громадян, що становить понад 40 % населення України [23, с. 57-58]. Природно, що економіка держави не в змозі забезпечити гарантування цих пільг. В той же час, як не дивно, Україна як держава, замість того, щоб провести ефективні соціально-економічні реформи, як зазначає Лібанова Е., уже понад 20 років поспіль переймається виключно фінансовими проблемами, пов'язаними із неможливістю виконання всього обсягу своїх соціальних зобов'язань [24, с. 15].

Діяльність держави у соціальній сфері не повинна уподібнюватися гуманітарній допомозі. Незважаючи на те, що забезпечення соціальної захищеності населення Кабінет Міністрів України визначає як один із його пріоритетів, соціальна політика на практиці не є системною, як про це пише Н. Хома, а окремі заходи соціальної підтримки не спроможні кардинально змінити негативні тенденції у соціальній сфері [9, с. 423]. Серйозною проблемою треба також визнати і наявність в державі широкій мережі державних установ, які опікуються соціальною сферою і які самі фінансуються в мінімальному обсязі. Вони майже не реформовані, майже відсутня взаємодія з недержавними некомерційними організаціями.

Слід визнати, що теорія та практика соціальної держави для переважної більшості українців залишається, за вдалими висловленням О.М. Пішуліна «terra incognita». Відсутні не лише систематичність дій щодо реформування соціальної сфери, а й чітке розуміння того, яких саме цілей вона прагне досягти [21, с. 11]. Відсутність цілісної стратегії у соціальній сфері призводить до прийняття ситуативних рішень, зумовлених політичною кон'юнктурою та спрямованих на тимчасове поліпшення життєвого рівня окремих категорій населення [25, с. 210], і з цією думкою вченого важко не погодитися.

Безумовно, в нашій державі існує безліч проблем і про це загальновідомо. Однією із досить важливих проблем, на наш погляд, є забезпечення соціальної справедливості як міри досягнення в суспільстві соціальної рівності та свободи. Соціальна рівність і свобода взаємопов'язані таким чином, що чим більше в суспільстві свободи, тим менше соціальної рівності, і навпаки [9, с. 424]. Виникнення соціальної нерівності та її обмеження призводить до обмеження свободи, а тому дуже важливо для кожного конкретного суспільства знайти оптимальну міру соціальної рівності й свободи. Без врахування особливостей історичного розвитку суспільства, конкретного етапу, на якому воно знаходиться, суспільної свідомості тощо, державна політика навряд чи буде сприйматися і підтримуватися суспільством.

Потрібно визнати, що перед Україною постало непросте питання вибору оптимальної моделі соціальної держави (шведська, ліберальна, центральноевропейська тощо). Це дійсно дуже важливе державотворче завдання і єдиного підходу до вибору моделі соціальної держави, яка б відповідала українським реаліям, звісно не існує і не може бути. Ми підтримуємося думки тих вчених, які вважають, що з огляду на геополітичне положення, природно-кліматичні умови України та інші чинники принцип соціальної держави в його українській моделі повинен розглядатися як визначальний принцип державного будівництва [8, с. 448]. В той же час потрібно пам'ятати про те, що модель – це лише схема для пояснення, вивчення, а реальне життя завжди значно складніше та динамічне. Тому, вибираючи свою вітчизняну модель соціальної держави слід враховувати ту обставину, що вибір моделі соціальної держави є досить дискусійною темою, а по-друге, враховуючи, що Україна здобула державний суверенітет нещодавно, то неможливо швидко подолати шлях, який пройшли розвинені західноєвропейські «кейнсіанські» держави добробуту [26, с. 150]. А тому формування української соціальної держави повинно відбуватися, як вважає Є.М. Рябенко, в автентичному напрямку, вбираючи основні досягнення сучасних моделей соціальних держав (ліберальної та соціал-демократичної) і враховувати традиційну українську ментальність [26, с. 153]. Цю думку розвиває і Л. Любохинець [27, с. 93] і ми з ними погоджуємося в цьому питанні. Безумовно, Європейська соціальна хартія, Директиви Євросоюзу спонукають держави шукати спосіб уніфікації соціальної політики, але ми переконані, що кожна країна повинна вирішувати соціальні питання в контексті своєї історії та власних можливостей.

Автори Національної стратегії розвитку «Україна – 2015» звертають увагу, що при розробці та реалізації реформи Україна припустилася грубої методологічної помилки: в основу трансформаційних процесів покладено заповичені моделі перетворень і водночас фактично проігноровані цивілізаційні та геополітичні особливості нашої держави, що спричинило розрив між державним майбутнім і національним минулим [28, с. 834].

Як слушно вважає В. Удовиченко, українська модель соціальної держави повинна втілити в себе все те краще, що діє в країнах з ринковою економікою: активний, випереджаючий характер соціальної політики; оптимальний

обсяг перерозподілу ВВП через бюджет на кожному етапі розвитку; активна державна політика підтримки високої і повної зайнятості; вагома частка приватних і громадських організацій в наданні соціальних послуг; реалізація ідей соціальної солідарності та субсидіарності; створення правових і соціальних умов для реалізації економічної ініціативи; пріоритет соціально незахищених категорій громадян [29, с. 192].

Як бачимо, конституційний принцип визнання України соціальною державою вимагає від останньої стати дійсно соціальною відповідальною державою, провести необхідні ефективні економічні та соціальні реформи, а також успішно подолати ті негативні процеси, що на сьогодні домінують в державі і, по суті, які стали своєрідними «пастками» її соціальної політики. Безумовно, це: вироблення своєї власної соціальної моделі держави; подолання глибокого соціального розшарування населення та високої поляризації доходів; створення механізмів адаптації національного ринку праці та його структурної модернізації; значне покращення демографічних характеристик населення; поліпшення умов життя та здоров'я громадян через краще харчування, відмови від шкідливих звичок, фінансову доступність медичних послуг; створення інститутів громадянського суспільства; залучення бізнес-структур до здійснення державою своєї соціальної політики; ліквідація бідності; застосування цільових трансфертів в грошовій формі тим громадянам, які цієї допомоги потребують; введення прогресивної школи оподаткування населення тощо.

Ще раз хочеться констатувати, що саме соціальна держава, всі її принципи по суті спрямовані на досягнення головної мети, головної цінності – гідності людини. На сьогодні, на жаль, держава свою увагу зосереджує не на активній соціальній політиці (створення умов для продуктивної праці), а на пасивній (пряма матеріальна підтримка малозабезпечених). І все це, як вважає Якубченко В.М. призводить до того, що за формальними ознаками Україна більш тяжіє до моделі держави соціального добробуту, тобто насамперед прагне підняти рівень життя найбідніших до середнього рівня [30]. Як свідчить досвід розвинутих країн, такий підхід у XXI столітті є недовірливим.

Таким чином, реалізуючи конституційний принцип соціальної держави, потрібно виходити із тієї аксіоми, що правова соціальна державність – це конституційна цінність для кожної людини. Реальна розбудова соціальної держави повинна мати на меті організацію життя суспільства на принципах свободи, гуманізму, верховенства права, забезпечення кожному громадянину гідних умов життя. Соціальна держава покликана удосконалювати спосіб життя людей, розвивати їхню правосвідомість, суспільну активність, відповідальність і моральність, формувати вміння адаптуватися до швидких соціальних змін.

Цінностями української моделі соціальної держави мають стати демократія та права людини, вільна ринкова економіка, рівність можливостей для кожного, благополуччя та соціальна захищеність для всіх та солідарність. Правова соціальна українська державність покликана забезпечити захист усіх груп і прошарків суспільства, не обмежуючись підтримкою знедолених.

І, звичайно, розбудова України як правової соціальної держави неможлива поза контекстом глобалізаційних процесів, у ході яких спостерігається перехід від соціальної солідарності до посилення індивідуалізму, від ідеї соціальної єдності до економічної конкуренції. Роль соціальної держави в умовах глобалізації повинна зростати і в той же час вона неминуче підлягає обмеженню помірно-перерозподільними механізмами у сфері соціального забезпечення та надання можливостей для нарощування інтелектуального капіталу людини. Ми переконані, що саме людські та соціальні цінності повинні бути поставлені в центрі уваги процесу економічної глобалізації. Глобалізація завжди руйнує традиційні системи соціальної підтримки економічно залежного населення (інвалідів, літніх, безробітних, сиріт, біженців, дітей, позбавлених піклування та ін.), мало що даючи натомість. За цих умов соціальна держава повинна адаптуватися до викликів глобалізації, пристосувати до них свої програми.

Українська модель соціальної держави, оскільки вона формується у специфічних кризових умовах, повинна враховувати як позитивний і негативний досвід зарубіжних країн, так і модернізаційні перетворення, а також соціально-демографічну, економічну специфіку України. Це надзвичайно важливо задля недопущення декларативності конституційного принципу і безумовної базової цінності конституційного ладу нашої держави.

ЛІТЕРАТУРА

- 1 Аристотель. Политика. Сочинения: в 4-х т./ Аристотель. – М.: Мысль, 1983. – Т. 4. – 619 с.
- 2 Штейн Л. фон. История социального движения Франции с 1789 г. / Л. фон Штейн. – СПб.: Тип. А. М. Котомина, 1872. – 310 с.
- 3 Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. / Ф. Фукуяма. – М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 (6) с.
- 4 Pearson P (Hg). The new Politics of the Welfare State. – Oxford/ New York, 2001. – 514 p.
- 5 Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави: навч. посіб. / П.М. Рабінович. – К.: УСДО, 1995. – 472 с.
- 6 Скрипнюк О.В. Соціальна, правова держава в Україні: проблеми теорії і практики: монографія: До 10-річчя незалежності України / О.В. Скрипнюк – К.: Ін-т держ. і права ім. В.М. Корецького НАН України, УМВ КНІТШ, 2000. – 600 с.; Сучасна зарубіжна правова наука про сутність соціальної правової держави та шляхи її реалізації / О.В. Скрипнюк // Наукові записки НАУКМА. – Т. 18: Правничі науки. – 2000. – С. 7-16.
- 7 Тодика Ю.М. Конституція як соціальна цінність / Ю. Тодика // Право України. – 2000. – 12. – С. 9-12.
- 8 Шаповал В. Конституційна категорія соціальної держави / В. Шаповал // Право України. – 2004. – 5. – С. 14-19.
- 9 Хома Н.М. Моделі соціальної держави: світовий та український досвід: монографія. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2012. – 592 с.
- 10 Гончаров П.К. Социальное государство: сущность и принцип / П.К. Гончаров // Вестник Российского университета дружбы народов (Серия «Политология»). – 2000. – № 2. – С. 46-59.
- 11 Бабкін В.Д. Соціальна держава та захист прав людини / В.Д. Бабкін // Правова держава. – 1998. – Вип. 9. – С. 3-11.
- 12 Козюбра М. Природа соціальних прав людини та особливості їх реалізації / М. Козюбра // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 5. – С. 57-61.
- 13 Селіванов В. М. Право і влада суверенної України: методологічні аспекти: [монографія] / В.М. Селіванов. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2002. – 724 с.

Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Серія «ПРАВО». Випуск 23, 2017 рік

---

14 Європейська соціальна хартія // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_300. – Назва з екрану.

15 Шапгала Н. Гарантії забезпечення соціального захисту прав людини: практика Конституційного Суду України / Н. Шапгала // Конституційний Суд України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ccu.gov.ua/docscatalog/document?id=164647. – Назва з екрану.

16 Кочемировська О.О. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні / О.О. Кочемировська, О.М. Пищуліна. – К.: НІСД, 2012. – 54 с.

17 Верланов С. Соціальні права людини і громадянина у практиці Конституційного Суду України: межі захисту / С. Верланов // Право України. – 2010. – № 2. – С. 108-113.

18 Співак В.М. Соціальна, правова держава як фактор розвитку демократичного суспільства в Україні: автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук: 23.00.02 / В.М. Співак. – К., 2001. – 19 с.

19 Побережний О.В. Деякі питання щодо напрямків реформування соціальної політики України / О.В. Побережний // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». – 2009. – № 4 (10).

20 Средняя зарплата украинца в 16 раз меньше европейской [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/global/112/economics/10456357/?frommail=1>. – Заглавие с экрана.

21 Пищуліна О.М. Шлях до довгострокової соціальної стратегії: на перехресті вибору // Стратегічні пріоритети. – 2006. – № 1. – С. 111-118.

22 Україна як соціальна держава: гасло для політичної конкуренції чи шлях до солідаризації суспільства? / О.М. Пищуліна, Я.А. Жаліло, С.І. Лавриненко, Д.С. Покришка / За заг. ред. В.Є. Воротіна. – К.: НІСД, 2009. – 108 с.

23 Україна XXI століття. Стратегія реформ і суспільної консолідації // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 2 (13). – С. 5-82.

24 Лібанова Е. Соціальні проблеми модернізації української економіки / Е. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2012. – № 1 (17). – С. 5-22

25 Сергієва Л. Формування соціальної політики на рівні національної держави: європейський досвід та Україна / Л. Сергієва // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2008. – № 1. – С. 202-213.

26 Рябенко Є.М. Особливості розбудови соціальної держави в Україні засобами освіти / Є.М. Рябенко // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії – 2010 – Вип. 40. – С. 146-155.

27 Любохинець Л.С. Інституційні аспекти становлення соціальної держави за умов ефективності соціальної політики // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. – Вип. 1 (44). – С. 87-93.

28 Україна – 2015: Національна стратегія розвитку. – К.: «Український форум» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.semynozhenko.net/content/files/Ukraine-2015%20big.pdf>

29 Удовиченко В. Социальное государство: поиск оптимально приемлемой модели социально-экономического развития / В. Удовиченко // Социология: теория, методы, маркетинг. – 1999. – № 1. – С. 191-200.

30 Якубенко В.М. Принципи соціальної держави: стан і перспективи їх реалізації в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.01 / Вячеслав Михайлович Якубенко. – К., 2005. – 21 с.